

Dobývání města Meloth vojskem Holofernovým (Judit II, 12-13).
Velislavova bible (Národní a univerzitní knihovna v Praze).

ZPĚV PRVNÍ

Začíná se česká báseň o Alexandrovi

- (Alx V 1—2460) Jenž ze jmene byl věhlasný,
jehož rozum byl tak jasný,
že jmu bylo všecko známo
v zemi, v moři, v hvězdách tamo,
5 ten však čtveru věc vyčítá,
jež před jeho smyslem skryta:
»Kak mám,« pravě, »srdce radné,
však mám tři věci nesnadné
a pak ovšem čtvrté věci
10 smyslem nemohu dosieci:
kdež se člun u vodách plazi
a kdež had po skalách lazi,
kdež orel vstúpi v oblaky.
Kto má tako světla zraky,
15 by mohl ty cesty poznati,
ande se každá potratí?
Jakž ta troje věc pomine,
tako i lich sled pohyne.
Ty tři cesty znáti pilno,
20 ale že ovšem úsilno
cestu člověka mladého
znáti v rozkoši chovalého,
v toho myslí veždy blúzi,
ni jě kdy cele posúzi.«
- 25 A kdyže ten v něčem blúdi,
jenž smyslem vzšel na vše l'udi,
ač se kde v mých slovích počnu,
snad mne proň v tom nic nedotknú;
neb sem před ním tako malý,
30 jakž přede lvem zvěf ustalý,
před sluncem voščená sviečka,
neb před mořem mělká řiečka.
Však sem to z mladostí slýchal,

Pos
ked
se
ni
prv
dvo
Alex
votn
state
dobr
mi,
střec
maki
rem
Je
hlo
hace
trně
XIV.
veřo
jehož
tické
naráž
nou
reidě
ského
nadan
vlastn
stala
do dn
cích,
cenně
semmi
v prv
praver
Vážný:
lým re
roěsk
cích,
xandro
prof. c
Vzniku
staroče
kulturu
mnoho
Jisté i
libení v
a hlavi
duchu,
větu, z
Alexanc
nou? V
jsme pi
blizkost
vladný
díto řeč
nouti n
pádem
tele,
N. obd.
V. st

jehož sem se vždy ustýchal:
35 tu mysl mají mnozí lidé,
že tak brzo zle posoudí,
36a (kdaž kto co učiní v nově).
V tom řídko vynde z příslovie:
jedni proto nepochválé,
že mají smysla u mále,
40 nerozumějí skládanie,
cuzie slova brzo vzhanie;
druzí také, jež nepřejí,
ti se snad světle nevsmějí,
vóbec mých slov snad pochválé,
45 ale jakž otstúpíe dále,
cožti najhoršieho vědie,
o mých sloviech propovédie:
ti přiezň mají na vzezření,
a srdce vždy zloby mieni;
50 obličej mají pokojný,
a myslce vždy žádá vojny.
To se vše bez diva děje:
ktož kak umie, ten tak pje.
Krt v dobrých lukách rád ryje,
55 vlk na ovce rád vždy vyje,
závistivý z zloby tyje.
Avšak, ač v čem moje slova
zblúdie, přiezň jest vždy hotova,
což by sprostného viděla,
60 by to svým pláštím zastřela.
Proto, kdož chce, ten pochválí,
nepřítel — se oddáli!
Na ty jisté nechci dbáti,
chci zjevně věděti dáti
65 těm všem, kteříž po čsti stojí
a nečstných se nic nebojé,
o králi, čsti seho světa,
ježto v ty časy osvěta.

O rodičích Alexandrových

Král Filip byl v zemi řecký
muž slovutný ve čsti světský;
70 po svém právu míše ženu,
v zboží, ve čsti porozenú;
Olympias — tak slovieše,
ovšem divně krásy bieše.
75 Daru má ot Boha mnoho,
když čstná ženú daří koho;
kteráz z založení kázní,
tjé netřeba časté bázní.
Ustalý rád pitie sáhá,
80 zeschlým lukám časna vláha,
čstná žena mužú předraha.
Po vše časy toho krále,
jež pokojní lidé chválé,
řecká země v míře stáše,
85 nepřítel se nic nebáše.
Tehdy přide čstná hodina,
králová porodí syna,
Alexander vzděchu jemu.
By syn vhod králevi čstinému;
90 nebo by juž na tjé době,
jakož mu třeba po sobě
bieše ostaviti hlavu
svéj dědině na opravu.
Tehdy i po malém čase
95 králi zlá přihoda sta se,
pro niž upade v osidlo.
Posla ženu v jiné bydlo,
a ten, jenž ji provodieše,
Pauzoniás — tak slovieše —
100 vzem sobě protivnú radu,
zavře se s ní na svém hradu.
Kto se může toho stříci,
komuž porúčé své věci?
Nenieť nic tak protivného,

„Jsi Neptalabovo plémě!“
mniece viac tak, nezvolé mě
králem pro takú nezrodu.
Bóh mi nedaj tu nehodu
180 déle o sobě slyšeti,
raději bych chtěl umřieti!
To mluvieše, hrozně lkaje,
na svú žalost vzpomínaje,
jakžto lvový štěnc právé,
185 jenž ještě nenie na stavě
a jenž ještě netvrd v nohy,
ni mu došel zúbek mnohý,
uzře někde stádo volóv,
však pochce k nim s hory dolóv:
190 nemoža té moci jmieti,
stana i počne tam chtieti;
což neskoná, na něž mieni,
však to pokáže v svém chtění.

Rady Aristotelovy

Tehdy mistr, slyšav řeč takú,
195 vída v něm moc nejednakú:
»Vizi,« vece, »mój kněžiče,
že již dosti znáš čisti lice:
dobrého jsi založení,
nic ti tak silného nenie,
200 by toho nemohl dosieci,
ač budeš mé rady stíieci.
Poslúchaj mne tuto sada,
toť jest moje prvnie rada:

Jměj dvór svój po kněžský vnaďe,
205 své šlechtice jměj v svéj radě;
chovaj se obojetníkóv,
hospodnie čisti proradníkóv!
Ti toho jsú obyčeje:

oko se jich veždy směje,
210 jazyk jmají vniž meč v sobě,
jenž seče straně na obě.
Z chlapieho řáda nikoli
i jednoho v čest nevoli;
nebo chlap, když jest povýšen,
215 nesnadně bude utišen.
Zlé kolo najviece skřípá,
malý had najviece sípá
a chlápě najviece chlípá.
Aspis slove hádek jeden,
220 ten jest tak velmi nezbeden,
jakž nedbá i jedněch kúzel,
hlavu stáhne jako uzal;
když kto kúzly chce jej jěti,
nemóže ničse prospěti;
225 jedno ucho k zemi stulí
a druhé chvostem zatulí.
Takěž chlap, když bude vyší,
dobře slyše, však neslyší.
Kterýž potok voden bude,
230 ten se vždy viece zabude
než která hluboká řeka,
ježto široce vytieká.
Takěž chlap, když obohatie,
když sedí, daní neplatě,
235 dobře znav, však nepozná tě.
Avšak ktož jmá dobré nrawy,
ktoľiž jest své viery pravý,
nebo ač i pokolenie
některý zbožného nenie:
240 však jsú dostojni čestnosti,
kdyže dbajú o múdrosti;
neb najvětšie šlechta tu je,
kdež smysl nrawy okraší' uie.
Šlechetný šcep bývá z pláni,
245 když se starý peň oplaní:

STAB

Postav
kedons
se mezi
ní vše
prvens
dúvod
Alexan
votní
stateča
duhod
mi, m
středov
makedo
rem n
Je při
bylo za
haceno
trné n
XIV. s
veršova
jehož z
tiekch
narážed
nou zá
reidě
ského
nadané
vlastní
stala s
do dne
cích, je
cennějš
semniet
v své
pravnu
Vážný
lým ro
ročeský
cích. i
vandro
prof. d
Vznikn
staroře
kulturn
mnoho
Jistě i
lílení v
a hlav
dnchu,
větu. i
Alexan
nou? V
jsme p
blížkost
vládný
dílo řeč
nouti r
pádem
tele,

tak z chuzších bývají páni.
Když zbožie neb smysla nenie,
v slechtě bude porušenje.

250 A pakli se kdy to udá
vztazovati tobě sůda,
pro dar nepřevracuj práva,
jakž juž pohřiechu se stává.
Kterúž stranu peniez súdí,
druhá se naprázdno trudí,
255 nejeden se tiem oblúdí.

Buď lehek proti chudému,
protiven buď protivnému;
nenieť nikie tako tuhý,
chceš-li, budeš jemu druhý.

260 Před zástupem první bývaj,
svých se lidí nepokřývaj;
a když tě tu uzřie tvoji,
tu rád každý tobě sstojí.
Když pastýř před vlkem srší,
265 toho se stádo rozprší,
ten jest nehoden své vrší.

Potom, můj kněžiče, věz to:
ač kde dobudeš město,
dobytek, poklad vybera.
270 všechny svoje lidí sbera,
otplacijž každému mile
podlé skutkův i úsilé.
Juž v službě nenie otplátka,
že hospodnie milost vrátka,
275 zle se brž než dobře zračí:
jak se z mračna nebe zmračí,
tak se hospoda rozpácí.
Snad jsi chud, že nejmás dáti?
Uč se v tom rady chovati:

280 když dobudeš, tehdy dávaj,
a když nejmás, oběcávaj.
Lékař vždy jmá čáku k seči,
pták rád slyší, kdežto skřečí,
sluha věří slibný řeči.

285 To ti naposled povědě,
jenž k tvěj česti najlepšie vědě:
v rozkoši se neobložij,
u panosti neumnožij;
ač se v tom dvěm neostřežeš,
290 sám se tiem najvece sviežeš.
Plodu nedá moklé pole,
a čest i v rozkoši vóle
nesedí na jednom stole.

Juž ti všicku radu kráci,
295 v jedno slovo se navráci:
milosrden buď k vinnému,
najviece k člověku svému.
Chovajž tvrdě moje slova.
budeť služba vždy hotova
300 a ve cti veždy obnova.◀

On tu radu přije mile,
vstúpi srdce ke vši síle;
neb jakož tu s mistrem stáše,
tako se mu jistě zdáše,
305 ž' nenie v svěčie jedna strana,
by mu nebyla poddána;
neb obrově srdce jmieše,
kakžkoli děfátko bieše.
Trn se z mladu ostře pučí,
310 sám se vnaří štěncec rúčí,
slechta se vždy ke cti lučí.

U

pokladem, lidmi silněji —
 neb jmiše královstvo dvoje,
 950 z nich nadeň mohl jmieti voje —
 ale že vždy byl pokojen,
 že nedbal i jedněch vojen,
 tiem proti mu bieše mdleji,
 jímž by mohl býti silněji,
 955 ač by byl jměl srdce toho,
 k němuž jmiše lidí mnoho.
 Však nechťe, by se kto domněl,
 by v čem své moci zapomněl,
 káza se všem hotovati,
 960 chtě nepřátely potkati.
 A jakž brzo provolachu,
 tak všickni na vojnu vstachu.

Darius posílá první list Alexandrovi

Zatím se také ptáza,
 Alexandru list rozkáza,
 965 řka: »Král Darius, král nad králi,
 jhož se moci vše nevzdáli,
 Alexandru, sluze svému,
 dietěti obaky čstnému,
 zpoviedaju milost svojí,
 970 ke čsti radě i pokoji.
 Vědě, žejs' po letech mladý,
 proněž ještě nejmás rady;
 češeš jablka nedospělá.
 Varuj se takého diela!
 975 Kdež ovoce nedospělo,
 češeš-li to, traťiš dielo.
 Poddals se v vojenské bydlo,
 chovaj se, byt' neostydlo!
 Ale na jakéž si době,
 980 jež slušie, poslal sem tobě:
 uzdu, mēšec, mieč okrúhlý,
 jež obrovnán na vše úhly;

ten se tvým letóm podobá.
 Pakli která tvá chudoba,
 985 mēšce se jedno dotiežeš,
 až s potřebu vyviežeš.
 A snad si se tako splašil,
 mníš, by tě nikte núštrašil:
 uzdy se na to dotieže,
 990 zniž plachý kón, tak tě svieže.»

Prvá odpověď Alexandrova Dariovi

Alexander listy přečta,
 uslyšav, kaká jest řeč ta,
 vece: »Lépe rozuměji,
 kak ti daři vyprávěji.
 995 Tento sem mieč na to maje,
 jenž okrúhlý na vše kraje,
 stojíte všickni viduce,
 že jej drži tvrdě v ruce,
 takéže to vězte právě,
 1000 ž' již veš svět jmám v svéj opravě.
 Tento mēšec to vykládá,
 že což váš král má poklada,
 skrze ten móžte věděti.
 že to všecko budu jmieti.
 1005 Uzda mi se hodí k tomu,
 když již sadu v jeho domu,
 všecko, což jmá, se rozpleni
 a jej svieži vniž vól léni.«
 Rozkázav poslóm ta slova,
 1010 potom daři i každého
 podlé práva králevského.
 Vzemše posli listy jeho,
 nesú je před krále svého.

STAR

Postav
kedons
se než
ní všel
prvenst
dávod
Alexan
votní
statečn
dobrod
mi, m
středov
makedo
rem m
Je při
bylo za
haceno
trně na
XIV. st
veršova
jehož n
tického
narážek
nou záv
reidě l
ského z
uadlané
vlastním
stala se
do dneš
cích, je
cennější
semnitý
v své
pravno
Vážným,
lým roz
roceskýc
cích. N
sandrov
prof. dr.
Vznikne
staročesk
kulturně
mnoho
Jisté s n
libení v
a hlavní
duchu, j
větu. A
Alexandr
nou? Vždy
jsme pře
blízkosti
vládný p
dilo řeči
nomi me
pádem a
tele.

Darius posílá druhý list Alexandrovi

- 1015 Přečta listy král pohanský,
jež mu bě poslal král řecký,
poče se tomu diviti,
že směl kdy to pověděti
a řka: »Jmám svět v své poruce,
jakož ten mieč drži v ruce.«
- 1020 Podivi se také tomu,
že řekl: »Sadu v jeho domu,
vládna všemi městy, hrady
v jho zemi zde i onady.«
- 1025 Svým rytieřóm to rozprávě,
svú korunu na se vstavě:
»Já sem,« vece, »král nad králli,
mne se po všem světu báli
vši králové i kniežata,
- 1030 dávajíce daň ot zlata.
Kak mu móže to přijiti,
by mohl v takú čest kdy vniři,
jakž by objal mé královstvo?
Vizte, kakě psal bláznovstvo!«
- 1035 Řka to, káza poslóm siesti,
uzel máku jemu nésti
a řka: »Věz to, pyšné robě,
posielaji ten mák tobě,
aby věděl, co jmám moci
vlastních lidí, bez pomoci.
- 1040 Tu jest ovšem máku mnoho,
ty nemóžeš čisti toho;
tolikéže jmám já vojí,
všudy lid se vniř roj broji
- 1045 okolo mne za tři míle;
nenie čísla téj vsiej síle.
Tisíc na jednoho tvého
jmám rytierstva výborného.
Kako chceš boj se mnú vzieti,
- 1050 nemoha té moci jmieři?

Razíť, by se mně pokoře
bral se zase pryč za moře,
ače zbýti chceš zde hoře;
chtě královstva zde dobyti,
1055 móžeš tamo svého zbýti.«

Druhá odpověď Alexandrova Dariovi

- Alexander tu řeč slyše —
ande posel mluvi tiše —
káza uzal rozvázati
i počě ten mák zobati
a svým Řekóm udávati.
- 1060 Každý jeho hrst nachvátí,
»Zobte,« vece, »moji Řeci,
chci vem něč dobrého řeci,
z něhož vám bude všem radost
a pohanóm v srdci žalost.
- 1065 Tento mák to znamenává,
že nám Bóh je vše poddává.
Jelikož ho zrn zzobete,
když u boji juž budete,
tolikéž pohan pobiete,
v tom se vám nic nepoměte.
- 1070 Jakož ten mák zuby zetřem,
tak zástupy jich vše potřem.«
Potom poslóm těm povědě:
1075 »To jáz jistě,« vece, »vědě,
ž' mnoho lida jest při králli;
ale to já velmi chváli,
že tak měkké lidi vodi;
úfaji v Bóh, ž' mi núškodí.
- 1080 Jakžto ten mák Řeci zobí,
tak vašeho krále pobí.«
Řka to, káza poslóm vstátí
a pepře jim uzlik dáti,
aby nesli králi svému,
- 1085 zpoviedaje tu řeč jemu,

*ostava
kedonsk
se nezří
ni všech
převst
dávod
Alexan
votní c
statečný
dobrod
mi, mi
středov
makelo
rem in
Je příi
bylo za
haceno
trně ni
XIV. st
veršova
jehož n
tického
narážek
nou zá
reidě
ského
nadané
vlastní
stala se
do dne
cích, je
cejnější
semnet
v prvé
pravenc
Vážný
lym ro
roteský
cích. I
sandro
prof. d
Vzniku
staroře
kulturn
mnoho
Jisté i
libení
a hlav
duchu,
větu.
Alexan
nou? V
jsme p
blizkos
vládný
dílo Fe
nouti
pádem
tele,
V. obc
V.

- řka: »Poslals mi máku mieru
a právě to na vši vieru,
že tolikéž máš svých lidí;
však o tobě zle se klidí.
1090 Ač jich s tobí jest přemnoho,
což jest obaky do toho,
kdaž jsú mēkci vniž mák zralý,
v nichž máš v boji statek malý?
Povíz rúče uzla mého:
1095 čímť jest tvrzí máku tvého?
A taká jde hořkost z něho,
v němž by bylo něčso zlého!
Těch jest zrnec velmi málo,
však by o život ti stálo,
1100 nemohl by jich všech zzubati.
Skrze to rač znamenati:
máloť lidí jmám při sobě,
budůť v boji horci tobě!«

Darius sčítá své voje.

Po prvé pak bylo jeho vojsko poraženo

- V tu dobu Darius stáše,
1105 kdež svých lidí moc sbíráše:
a když je již sebra voje,
chtě zvěděti, lida co je,
spudí vše v jednu ohradu,
jakžto pastýř činí stádu;
1110 číte z jitra až do noci,
však nezdědě vše své moci.
Tak některá domovnice
z jitra přečte své ovčice,
aby pastýř téže přihnal
1115 ovčice, jež v stádo vyhnal:
ale mnohá, ne vše přídú
ovčice, jež v stádo vřídú:
některá snad s skály spadne
a některá vlk popadne.

- Nikdy ote dne prvého
až snad i do dne súdného
ani bude, ni jest byla,
1770 jakož tu by, zbitých síla.

- Ještě stáchu, boj berúce,
o poběze nevěduce,
v jednom křídle pohan málo,
1775 jenž bieše ještě ostalo.
Ti pro čest, ženy i děti
nechtiechu rádi bēžeti.
Vieť protivný vše rozvěje,
lap se který skutek děje,
když lepšie není nádeje.
1780 Tak se sta tomu ostatku,
jemuž dieše ku převra.ku;
neb juž s koně král jich zboden,
jenž toho bieše nehoden,
by se kryl kda v pěšiej zbroji;
1785 ni o něm juž dbají svoji,
aže Anson, rytieř jeho,
ssede jemu s koně svého;
ten ho přes řeku přenese,
do Babylona po lése.
1790 Udatstvo se v strach proměni,
ktož kam vie, ten tam pomieni.
Vseliká se nemoc vzbudí,
kdažtoti se hlava ztrudí,
tu zemdelej všickni údi.
1795 Takéž jich čstí by na mále,
kdyže pomdle moc jich krále.
A když juž přiběhnú k řece,
tu k nim nalehú najviece.
Najvětší tu vzechu škodu,
1800 jakž je v pleci vsekú, vzbodú,
tak, ač i kto zbude meče,
ten však v řeku na smrt teče.
Některý by rád zbyl řeky,

Tehdy vše meče povrhú,
tam se mezi kořist vrhú.
Kto by mohl tolik počísti,
1840 jelikož vzechu kořisti!
Když již vzatú kořist skladú
vsucknu na jednu hromadu,
tu král daři i každého
podlé dostojeustvie jeho.
1845 Tu kořist vzkladú na koně,
každý kón pojíde stóně;
vztrěštěchu osi i kola,
nebo jim kořist odola.
Každý mēch, tlumok natlačen,
1850 avšak člověk vezdy lačen.
Vše tělo bera ustalo,
avšak se zdá ještě málo.
Bráním ruka jakžto zbita,
však berúce vždy nesyta;
1855 a když nejmiechu več bráti,
počechu za hñadra cpáti.
Div, člověče, kak se trudíš
i kak sobú sám v tom slúdiš,
1860 pro zbožie svůj život váže,
i to, což jest velmi dráže,
svú duši, den za dnem topíš!
Pro zbožie se na smrt vzhopiš,
běžíš v oheň i u vody,
nestřeha se jedné škody
1865 a vždy zbožie chie nabyti,
jehož musíš obak zbýti;
neb jest tvój živótek krátek.
Viz, kak jest tento svět vrátek:
dnes snad chodiš zdráv i jasen,
1870 v jutře budeš snad uhašen.
Viz, co na lídech dobudeš,
že, jakž umřeš, všeho zbudeš,
s horami se nepřebudeš.

1933a vzbldí se mysl'ú ve mnohém,
b a chtě se vzývati Bohem,
c strpěti to moha věkem,
d by se již vzýval člověkem,
proměni vše lepšie práva;
1935 neb se i ještě to stává,
že čest navry proměňává.
Ach, světe, kak si obludný,
kak jest tvój přiebytek trudný!
Vědě, ž' vždy péče nabývá,
1940 ktož na tobě čstí dobývá;
mdle posedí na tom stole,
ktož čstí žádá na tvém kole.
Ochoten jsi na počátce,
ale však velmi na krátce:
1945 ač kde počátek osladíš,
jedem skončení obnadiš;
podáš sebe s prva lacně,
čest danú oplatíš pracně.
Dobře sloves svět, žejs' světél,
1950 že jsi náš zjevný nepřietel;
protivně se však svět vzýváš,
nebo nevždy světél býváš:
ač se komu v čem prosvietíš,
tím jedno lid k sobě dñietíš;
1955 jakž brzo člověka vzplodiš,
zlého jmu opět dohodíš.
V tom se dobře dáváš znáti,
ž' nemůžeš na dlúze tráti;
co na tobě kde přebývá,
1960 i v jedný čsti nepřebývá.
Zle se námi, světe, pečeš,
jakžto pláčkóm pruhla léčeš,
jakžto róže brzo stečeš.